

YENİ BİR SANAT EĞİTİMİ ÜZERİNE

Yaşadığımız çağ, özellikle 1960'lar sonrası ağırlığı giderek hissedilen kitle iletişim araçlarıyla farklı bir düşünme ve alımlama sürecini de beraberinde getirmiştir. Teknolojiye bağlı olarak gelişen yeni araçlar ve bunların yaydığı enformatik etkileşim; yaşanan kültürü ve bunun sonucu oluşan beğeni ölçütlerini belirli bir noktaya getirmekte, günümüz insanı gelişkin teknolojik aygıtlarla hem görsel hem de işitsel bir bombardımana maruz kalmaktadır. Öyle ki; bu ileti trafiğinde bireyi dört bir yandan kuşatan ve onu belirli formatlarla düşünmeye iten bir ara dönem yaşıyoruz. Bu süreç, bir olayı kendi bağlamından ve gerçekliğinden kopararak, temsili bir alana yaymakta ve izler kitlelerden de belirli bir olayı aynı biçimde görmesi ve düşünmesi beklenmektedir.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin ağırlığını giderek hissettirmesi sonucu ortaya çıkan Popüler Kültür, toplumun her kesimini benzer bir tüketim ilişkisine yönlendirmekte ve küreselleşmenin bir ürünü olarak da tüketim kültürü, başta estetik olmak üzere tüm toplumsal ilişkileri yeni baştan belirlemektedir. Aslında bu evre, Modernizmin dayattığı tüm kültürel değerlerin yeniden gözden geçirilmesi savıyla ortaya çıkan ve uzunca bir süredir alternatif kültürel olgularla, köklü bir çözüm üretemese de, yaşanan bu karmaşık dönemin verilerini farklı biçimlerde biraraya getirmeye çalışan Postmodern dönemden başka bir şey değildir. Postmodern estetik, birbirinden bağımsız birçok disiplin ve unsuru aynı anda aynı yerde toplayarak yeni bir sentez yaratırken, disiplinler-arasılık, kültürler-arasılık, seçkin ve sıradanın aynı düzlemde harmanlanması ya da estetik ve estetik olmayanın (belki de burada kitsch denebilir) biraradallığıyla yeni bir görme ve algılama stratejisi geliştirmektedir. Çoklu disiplinler ve çoklu araçlarla oluşturulan yeni estetik açılımlar, günümüz sanat dilini de ciddi bir dönüşüme uğratmış, bu yönde bir sanat eğitimi ve bilinç kazandırmak adına genç nesiller, çok yönlü bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Sanat Pedagojisi üzerine öteden beri kafa yoran gelişmiş ülkelerde, teknolojik verilerle, eğitsel yönelimleri buluşturan ve teknolojinin başdöndürücü gelişmelerine karşı tetikte duran ve çok yönlü bir bilgi birikimine sahip bireyler yetiştirilmektedir.

Endüstrileşme sonucu ortaya çıkan ürünlerin belirli bir estetik yaklaşımla topluma sunulması yönünde ciddi adımlar atan Bauhaus ne ise, bugün de Post-endüstriyel dönem

olarak nitelenen ve çoğunca elektronik araçlar ve iletişimle içiçe geçen yeni estetik formlar da tüm bu gelişimler üzerine temellenen yeni bir eğitim modeline ihtiyaç duymaktadır. Bilgi çağı ya da bilgi toplumu gibi kavramların çokça kullanıldığı şu evrede, bu akıştan uzak kalmak ve yeni bilgi ve bulguları ıskalamak, gerek kültürel, gerekse sanatsal düzeyde geleceği de ciddi ölçüde ıskalamak anlamına gelecektir. Artık sistem, doğurgan araçların ve bilgi-işlemsel mutluluğun sınır tanımayan esrikliğine doğru süzülmekte, hayalgücümüzü zorlayan makinelerin yarattığı yeni bir uzam ve zaman duygusu içinde reel ve irreal olanın birbirine geçtiği yeni görme ve düşünme biçimleri yaratmaktadır. Günümüz insanı, sanal bir oyunun içinde adeta bedenine eklenen protez makinelerle soluk alıp verir hale gelmiştir.

Diğer yandan, son zamanlarda sanatsal gündemin ortasına yerleşen, dünyada olduğu kadar, ülkemizde de ciddi tartışmaların konusu haline gelen yeni sergileme biçimleri, bienaller, küratörlü sergiler ve şu an sanatın nabzını belirleyen bir sektörce lanse edilen yeni olgularla karşı karşıyayız. Bu etkinliklerde çoğunca bilgisayar, monitör, video, ses kayıt cihazlarının farklı kombinasyonlarla biraraya getirildiği belirli bir ekip çalışması gözlemlemekteyiz. Yani özellikle son dönemde beliren sanat yapıtları nasıl ki anıtsal nitelikteki görünümünü ve biricikliğini yitirmiş ise, bu yapıtların yaratıcıları da tekilliğini yitirmiş olabilmektedirler. Bununla birlikte mühendisler, felsefeciler, şehir bölge planlamacıları, psikologlar, hatta Orlan örneğinde olduğu gibi cerrahlar bile bu grup çalışmalarında yer alabilmekte ve sanata ilişkin tüm tanımlar sarsıcı bir değişim içine girmektedir. Yine 1960'lar sonrasında Kavramsal Sanat'la birlikte edimsel olmaktan çok düşünsel ve ussal bir yöne doğru hareket eden sanat anlayışı zaten felsefi bağlamların çok iyi irdelenebilmesi için, bu yönde bir formasyonu da gerekli hale getirmişti.

Bu noktada özellikle şu hakikati gözetmemiz gerekiyor: Marshall Mc Luhan'ın dediği gibi; Araç, mesajdır!... yani ister kabul edelim ister etmeyelim, çağımızın araçları düşünme ve yaratma süreçlerimizi de doğrudan etkilemektedir. Yani geleneksel yöntemlerle, çağın sorunsallarını irdelemek artık tam anlamıyla olanaklı görünmemektedir. Sanattaki bu sarsıcı değişimler, ne denli direnilirse direnilsin kendi mecrasında ilerlemektedir. Özellikle ülkemiz adına düşünüldüğünde durum çok daha karmaşık, bir parça da sıkıntılı görünmektedir. Yeni verilere entegre olmaya çalışırken, bir başkası ortaya çıkmakta ve

bunlarla baş edecek bir sistem ve anlayış inşa edemediğimiz sürece de, çağa uygun eğitici beyinleri yetiştirmemiz giderek güçleşmektedir.

Belirli aralıklarla yurtdışına giden sanatçı eğitimcilerin kurdukları sanat eğitimi sistemleri, uzunca bir süredir kendini yenileyemediğinden eskimiş ve günümüz eğitimcilerini günümüz verileri doğrultusunda yönlendirebilecek donanımdan maalesef uzaklaşmıştır. Yaşamın ve insan ihtiyaçlarının diyalektiği bağlamında oldukça doğal görünen bu durum, elbette ki yeni verileri değerlendirip, bunları varolan sisteme entegre etmekle çözümlenecektir. Diğer yandan ise; özellikle son yıllarda bilhassa özel üniversiteler aracılığıyla yeterince irdelenmeden açılan yeni bölümler de doğru tanımlanmadığından ve bu yönde yetiştirilmiş yeterli sayıda ve donanımda öğretim elemanı bulunamadığından el yordamıyla birşeyler yapılmaya çalışılmaktadır. Oysa bir bölümün açılması için öncelikle o alana yanıt verecek, çok yönlü beyinler yetiştirmek gerekmektedir. Bu, günümüz sanatının eskisine göre çok yönlü bir hal alması gibi, günümüz sanat eğitimcisinin de elektronik ortamda çalışabilecek, farklı disiplinlerden haberdar, çok yönlü düşünebilen bir formasyonda eğitilmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Aslında bu, tüm örgün eğitim kurumlarında planlı bir biçimde ve orta öğretimden başlanarak ulaşılabilecek bir modeldir.

Günümüzdeki gelişimi içerisinde sanat dersleri, bir bakıma bildirişim estetiğine muhtaçtır; çünkü bu alanda, yeni yaklaşımlar için başka hiçbir alanda bulamadığı ve bulamayacağı kavramları bulabilmektedir. Yeni birtakım kategorilerle çalışmamız sonucu belki de tüm sanat eğitimini uygulaması etkilenecek ve derslerin yapısı tümünden değişecektir. Sözelimi biçimleyici süreçlerin denetlenebilirlik ve yönetilebilirliği, matematiksel araçların yardımıyla sanat eğitiminde yeni yollar açabilir.

Sanatın günümüzde bildirişim kuramı ve sibernetik ile olan ilişkisi, yeni bir terminolojiyi de beraberinde getirir. Bu yeni estetik; iletişim sorununu ele alan güdümbilim ile birlikte, sanatçı, sanat ürünü ve sanat tüketicisi arasındaki iletişimi irdelemekte, daha doğrusu, artık bireylere değil, kitlelere ulaşmayı amaçlayan yeni ve çağdaş sanat akımlarında iletinin yığınlara nasıl iletileceği sorununu araştırıp bunu bir ölçme sorunu, bir matematik olasılık sorunu durumuna getirmektedir. Günümüz sanat yapıtları estetik bildirişim taşıyıcıları arasında yalnızca özel bir yer işgal etmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında da, bundan böyle sanat yapıtı ya da sanat ürünü değil “estetik nesne”; sanat

izleyicisi değil, “alıcı”, sanatsal yaşantı değil “iletişim”, ve biçim, şekil değil, “yapı” kavramları kullanılacaktır.

Burada söylenen plastik sanatların özgül niteliklerinin reddi ya da iletişimsel araçlar lehine tüm geleneksel yöntemleri bir çırpıda silip atmak değildir. Kaldı ki bu araçlarla ortaya konulan ürünlerin, bir parça sentetik, şeffaf ve insani duyarlılığı aşan makinesel, bilgi-işlemsel bir katılığı barındırması, ancak sanatsal deneyimlerin insani sıcaklığıyla ve estetik birikimlerin yol göstericiliğiyle belirli bir niteliğe büründürülebilir. Ancak burada şunu önemle vurgulamamız gerekiyor ki; Plastik Sanat ürünleri, toplumsal bilincin canlandırılıp iletildiği, gerçekliğin resim ve imgeleri olarak anlaşılıyorsa, zorunlu ve bağlayıcı bir ders olarak sanat dersleri de bu işlevi artık yerine getirmiyor demektir; çünkü:

Görsel yoğrumsal sanatları çoktandır ve hele günümüzde, görsel kültürün önemli bir bölümünü oluşturan; fotoğrafçılık, film, TV gibi diğer alanlardan tümüyle ayırmak giderek zorlaşmaktadır. Bu yüzden, toplumca desteklenip sürdürülen ve yine topluma ait bir kurum olarak okulda görsel görüngülere dayanan bir derste, bugün artık görsel iletişimin tümel alanı, tüm önemli açılımları söz konusu olmalıdır. Bu ders belli bir kültür için yaşama hazırlama ile değil, bir kültür içindeki yaşam’a ve kültür içinde olabilecek değişikliklere hazır olma’ya hazırlamakla yükümlü olmalıdır.

Sanat olgusunun değişik zamanlarda, değişik anlamlarda anlaşıldığı, bütün zamanlar ve bütün katılanlar için geçerli, değişmeyen bir sanat kavramının düşünülmemesi ortadadır. Sanat kavramı sürekli olarak yeniden üzerinde düşünülecek ve sanat olayına uzaktan yakından her katılanın yeniden kuracağı bir kavramdır. Böylesine değişken bir sanat kavramı, kuşkusuz sanat eğitilimini de etkiler. Ayrıca sanatın görüsel olan yanı (söylemsel- kavramsal olmayan, imgesel yanı) sanat bilimi ve sanat eğitilimi için kaçıcı, uçucu bir niteliktir.

“Katıksız görüsel olan (presentatif) olan bir sanat kavramı, sanat ürünündeki ussallaştırılabilir etmenleri yadsır. Ayrıca seçkin sanat eğitimi çoğu kez bilimselliği ve teknolojiye karşı çıkışı ile, sanat eserlerini değerlendirmede ve ders içinde sözelleştirmeden, söylemsel düşünmeden tümüyle kaçınması ile ussal temellerden uzaklaşır. Burada şu da vurgulanmalıdır ki ‘Eğitsel sanat eğitimi anlayışı’ için kapsamsal olarak usdışı kavramı kullanılamaz, fakat görüsellik tam olarak geçerlidir.”¹

Usdışı yönelmelerden ve görüsel düşünmeden kaçınmaya çalışarak, sanat derslerini bilimsel bir temele oturtmak isteyen “sanat ağırlıklı sanat eğitimi” anlayışında ise sanatsal süreç önemlidir. “Bu süreç, kuralları belli bir oyuna benzer, kurallar özgürce saptanır, fakat onlara uyulur, yani görüsel-yoğrumsal düşünme biçimi özgür ve bağımsızdır ama kuralları formüle edilmiştir.”² Buradaki tehlike kuralların belirli formüllere indirgenmesi ve bir reçete oluşturulmasıdır. Derslerde didaktik boyut ağır basmakla birlikte, amaç sanatın daha anlaşılabilir kılınmasıdır; yapılan resimler yoluyla resmin daha iyi anlaşılmasıdır. Ders konusu olarak sanat ürününün kendisi ele alınır, değerlendirme yapılırken ise öğrencinin gördüklerini ve yaptıklarını kavramsal söylemsel düşünme biçimine dönüştürüp, sözkonusu estetik nesne hakkında ve üzerinde bilinçlenmesi sağlanır. Bu söylemsel düşünme biçimi ve ussallaştırma giderek derslerdeki ürünlerin ölçülebilirliğine dayanır. İşte bu noktada sanat kavramı bildirişim estetiğindeki sanat kavramına yaklaşır.

Günümüz sanatı ise bildirişim estetiğinin anladığı anlamdan daha karmaşık bir olgudur, bu estetik çerçevesinde yapılan yapısal çözümler bir çıkmaz ile sonuçlanabilir. Bu durumda sanat eğitimcisi ne yapmalıdır? Bu çeşitli ayrılaşmalar, ayrıca ortada geçerli olan sanat eğitimi görüşlerinin, eskiden ortaya atılmış ve artık günün toplumsal ve kültürel durumuna uymayan kuramsal temellere dayanması, öğretmenin bu kuramsal temeller hakkında bilgi sahibi olmasını, onları yeniden gözden geçirmesini gerektirmektedir. Dün için geçerli olan kimi didaktik, yöntemsel hatta temel görüş ve çözümler, günün gereksinmelerini karşılayamayacaktır. Bu durum örgün eğitim içindeki sanat eğitimi için geçerli olduğu kadar tümel anlamdaki, içine genci ve yetişkini de alan sanat eğitimi için de geçerlidir. Çünkü sanat eğitimindeki değişimler toplumdaki bilimsel, teknolojik, kültürel, siyasal değişimlere de bağlıdır. Aynı biçimde bir toplumsal kurum olarak “okul” da, bir toplumsal bilim ve sistem olarak “eğitim” de değişime uğramaktadır.

Bu sürekli değişimler karşısında sanat eğitimcisinin ve sanat eğitimcisi olarak yetiştirilen gençlerin kendini bu doğrultuda yetiştirmesi gerekmektedir. Sanat eğitimcisi olarak yetiştirilen birey, öğrenimi sırasında öğrendiklerini, sistemin temeli kabul ederek, bu temeli sürekli denetleyip yenilemek zorunda olduğunun bilincinde olmalıdır. Gerek kendi alanındaki, gerekse diğer yan alanlardan kişilerle işbirliği içinde olmalıdır; çünkü sanat eğitimini artık düzenceler arası bir ortak çalışmayı gerektirmekte, bilimler arası sınırlar da tıpkı sanatsal disiplinler arasındaki sınırlar gibi eriyerek içiçe geçmektedir.

Sanat eğitimcisi yetiştiren kurumların bu koşullar içinde birincil derecede düşünmesi gereken şey; çok yönlü düşünebilen, temel disiplinlerle içiçe geçen tüm yan dalların bilinçli bir programlamayla öğretmen adaylarına verilmesidir.

İster sanat dersi anlayışı ile, ister sanat yoluyla eğitim anlayışıyla olsun, üretken kılınacak çocuk, yaparak, görsel yoğrumsal alanın bir dalında, en basit elemandan başlayarak ürün verecek olan çocuk ve ergen için en son erek, yaşamı en son ve en yeni verileriyle anlayabilmek, yani yaşama hazırlıktır. Dolayısıyla, anlayışlar ve yöntemleri birbirine de katarak esnek, değişime açık ve devingen bir sanat kuramı geliştirilebilir. Böyle bir kuramın gelişim ve antropolojik psikolojiyle, sanat ve eğitimle ve sosyo-kültürel olgularla aynı ağırlıkta bağlantılar kurması gerekir.

Buradan da, günümüzde sanat kurumlarını ve geleceğin öğretmen adaylarını çağın beklentileri ve gelişme dinamikleriyle donatılmış hale getirerek, sanat eğitiminin ve sanat derslerinin işlenişinin de temel kuralları ve ereklerinin yeniden ve sürekli olarak gözden geçirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Özellikle yukarıda da değinildiği gibi, sanat ve zanaat arasındaki ayrımın giderek yokolduğu, uygulamalı sanatlarla güzel sanatların farklı bileşkelerle bir araya geldiği çağımız sanat ürünleri, 20.yüzyılın ilk çeyreğinde Bauhaus'un öngördüğü olguların farklı bir tezahürü gibi görünmektedir. Teknolojinin yaşamımıza soktuğu yeni görme biçimlerine ilişkin kapsamlı bir eğitsel modelin tartışılması, bu yöndeki araştırmaların ülkemiz eğitim ortamına kazandırılması, bir araştırma merkezi açılarak, bu bağlamdaki yayınların çeviriler yoluyla güncelleştirilmesi gerekmektedir. O halde bu olguların ciddi biçimde yeniden düşünülmesi, bu yönde ciddi araştırmalara gidilerek, çağdaş toplumların sanat eğitimi alanında ortaya koyduğu yönelimler de gözönüne alınarak eğitime dair yeni sistematik değişikliklere gidilmesi zorunlu görünmektedir.

27.01.2002

Rıfat ŞAHİNER

KAYNAKÇA

¹ SAN, İnci. *Sanat Eğitimi Kuramları*, Tan Yayınları, Ankara, 1983, s. 197

² A.g.e., s. 198